

№ 4 (261)
Студзень 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- ☞ **Асоба: шляхетны
Анатоль Грыцкевіч –** стар. 2
- ☞ **Спадчына ў небяспецы:
італьянскія таполі –** стар. 3
- ☞ **Дыскусія: хто аўтар
«Пінскай шляхты»? –** стар. 7

На тым тыдні...

☛ У Смаргонскім краязнаўчым музеі з **20 студзеня** працуе **выстава твораў сакральнага жывалісу Пётры Сергіевіча** (1900–1984), класіка беларускага выяўленчага мастацтва, заслужанага дзеяча мастацтва Літвы. 22 студзеня тамсама прайшла прэзентацыя дакументальнага фільма пра мастака.

☛ У гомельскім палацы Румянцавых-Паскевічаў **22 студзеня** адкрылася **выстава «Беларусь на літаграфіях Напалеона Орды»**. Яе арганізатарамі выступілі адміністрацыя Гомельскага палацава-паркавага ансамбля і Беларускае дзяржаўнае музейнае гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. А працягнецца яна да 29 сакавіка.

☛ **22 і 23 студзеня** прайшоў **IX музычны фестываль «Заслаўе-2009»**, які быў прысвечаны Мечыславу Карловічу і Генрыху Вагнеру. Гэтых кампазітараў, якія жылі ў розны час і мелі адрозныя погляды на свет, яднае любоў да Беларусі і яе народа. А беларускія фальклорныя багацці падштурхнулі іх на стварэнне цудоўных камерных і сімфанічных кампазіцыяў.

☛ **23 студзеня** адбылася **прэзентацыя кнігі «Жыццё Адольфа Янушкевіча і яго лісты з кіргізскіх стэпаў»**, якую падрыхтавала Ганна Суднік-Матусевіч (яна зрабіла пераклад з польскай мовы, напісала прадмову і падрыхтавала каментарый). Нагадаем, што на старонках «Краязнаўчай газеты» мы змяшчалі яе артыкул пра А. Янушкевіча – удзельніка паўстання 1831 года, якога пасля паразы выслалі ў Сібір. Ён правёў там чвэрць стагоддзя і толькі пад самы канец жыцця вярнуўся дадому, у вёску Дзягільна непдалёк ад Койданава. Усе 25 гадоў Адольф шмат перапісваўся з сям'ёй.

Варта адзначыць, што сп. Ганна сама выходзіла траіх дзяцей. Адна з дачок, Вераніка, стала яе першай памочніцай і ў працы па вяртанні да чытачоў «Жыцця Адольфа Янушкевіча...», і ў пошуках яго магілы, і ў добраўпарадкаванні старых Панскіх могілак у Дзягільне.

У вечарыне акрамя ўкладальніцы кнігі бралі ўдзел Адам Мальдзіс і Кастусь Цвірка.

☛ На сцэне Тэатра беларускай драматургіі адбыўся прэм'ерны паказ **спектакля «Дзённік паэта»**. У аснову п'есы драматург Сяргей Кавалёў паклаў не друкаваны дагэтуль інтымны дзённік Максіма Багдановіча, а паставіў спектакль рэжысёр Віталь Баркоўскі. Першая дзея пастаноўкі адбываецца ў 1915 годзе ў мястэчку Стары Крым, дзе лекаваўся паэт і дзе моцна закахаўся. Свае пачуцці ён занатаваў на некалькіх аркушах, якія цяпер вядомыя пад назовам «Інтымны дзённік». Другая дзея распавядае пра сучасныя падзеі ў Мінску, звязаныя са знаходкаю дзённіка і спрэчкамі літаратараў, навукоўцаў і выдаўцоў на конт таго, ці трэба яго друкаваць.

☛ **25 студзеня** на сцэне Цэнтра культуры «Віцебск» прайшоў **канцэрт памяці Уладзіміра Высоцкага**. На вечарыне выступілі ўдзельнікі мясцовага тэатра-студыі аўтарскай песні, дэманстраваліся фотаздымкі і відэамагнеты пра выдатнага паэта, барда і артыста. Апроч бардаў Уладзіміра Цвікі, Улада Пшанічнага, Андрэя Касалапава ды іншых выступілі ансамбль танца «Лявоніха» і група эстраднага танца «Шаттл». Варта нагадаць, што У. Высоцкі нярэз наведваў Беларусь, здымаўся ў фільмах рэжысёра Віктара Турава, а таксама казаў пра свае верагодныя беларускія карані.

«Хавай нос у апанасаўскі мароз»

«...У доме адпачынку ў Пухавічах»

Дом творчасці пісьменнікаў у Мар'інай Горцы, які ў даваенныя гады і пасля ў мемуарнай літаратуры адрасна называўся «Пухавічы», – вядомая старонка ў гісторыі культуры Беларусі. Шкада, што на сённяшні дзень няма яго асобнай кніжнай біяграфіі. У доме творчасці ў 1930-я гады адпачывалі з сям'ямі Міхась Клімковіч, Мікола Хведаровіч, Ізя Харык, Кандрат Крапіва і многія іншыя літаратары.

Некаторыя дакументальныя згадкі пра Пухавічыну, сваю павязь з ёю народны пісьменнік Беларусі Кандрат Крапіва змясціў у ўспамінах пра Міхася Лынькова пад назвай «На скрыжаванні шляхоў і дарог», надрукаваных у зборніку «Святло яго душы». Кніга пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў 1979 годзе.

Успамінаючы сумесную працу ў часопісе «Полымя рэвалюцыі», Кандрат Крапіва (ён загадваў адным з аддзелаў рэдакцыі, а Міхась Ціханавіч быў адказным сакратаром) піша: «У гэты перыяд мне часта даводзіла-

ся бачыць Міхася Лынькова і ў неслужбовых абставінах. Нашы сем'і летам звычайна былі ў доме адпачынку Саюза пісьменнікаў у Пухавічах, дзе і мы праводзілі свой адпачынак або прыязджалі на выхадныя дні...»

Міхась Лынькоў любіў Пухавіцкі край. Нездарма ж яму Якуб Колас піша 1 жніўня 1941 года: «... Усё гэта нічога, але калі мы выпрама Гітлера? Тады ўсё будзе добра. А мне так хочацца вярнуцца на Свіслач, у родныя краі...». Альбо – праз многія гады – у лісце ад 8 чэрвеня 1955 года: «... Мне здаецца, што калі б я паехаў у Балачанку, дык знайшоў бы баравіка...». І Свіслач, і Балачанка – для абодвух мясціны вядомыя, згадка пра іх не патрабуе тлумачэння.

Унарыве-ўспаміне пра Міхася Лынькова Кандрат Крапіва згадвае і пачатак Вялікай Айчыннай вайны: «Канчаткова зблізіла нас вайна. У першы ж дзень пасля вераломнага нападу гітлераўскіх нелюдзей на нашу краіну мы з'явіліся ў пункт прыпіскі. Гэта была рэдакцыя газеты «Красно-

армейская правда» – орган Заходняй ваеннай акругі. Апрача Міхася Лынькова тут былі Ілья Гурскі, Васіль Барысенка, Алесь Стаховіч і яшчэ некаторыя знаёмыя літаратары...». І далей: «... У час жорсткай бамбёжкі Мінска 24 чэрвеня мы знаходзіліся ў падвале памяшкання АБВШ (аб'яднаная беларуская вайсковая школа) каля Тэатра оперы і балета. Больш за ўсё мы непакоіліся за нашы сем'і: мая была ў гэты час у доме адпачынку ў Пухавічах – у небяспечнай блізкасці ад вайсковага аэрадрома. Міхасёва сям'я была ў Мінску на вуліцы Апанскага, але і ён не меў магчымасці яе наведаць. Мы вось-вось павінны былі выйсці з горада, і ён, як дысцыплінаваны салдат, не мог дазволіць сабе ў такіх абставінах самавольную адлучку...».

Пройдуць гады, і кожны факт судакранання стваральнікаў сучаснай беларускай літаратуры з Пухавіччыннай будзе ўспрымацца яшчэ з большай павагай. А я і зараз, перачытваючы «Векапомныя дні» Міхася Лынькова, думаю пра тое, што гераічная, партызанская Пухавіччына заўсёды была ў памяці народнага пісьменніка Беларусі.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Наша віншаванне

Доктару гістарычных навук, прафесару
Анатолію Пятровічу ГРЫЦКЕВІЧУ

навуку і адраджэння гістарычнай памяці нашага народа!

Выканкам Беларускага фонду культуры
Рэдкалегія «Краязнаўчай газеты»

Сардэчна віншuem Вас, вядомага навукоўца, сябра Рады Беларускага фонду культуры, рэдкалегіі «Краязнаўчай газеты», з 80-годдзем!

Шчыра зычым моцнага здароўя, далейшых Вашых няўрымслівых навуковых пошукаў і новых даследчых здабыткаў на карысць беларускай гістарычнай

З ліку шляхетных

Шлях у свет музы Клію Анатоля Грыцкевіча, як і яго брата Валянціна Пятровіча, своеасаблівы: абодва яны закончылі на той час мінскія вышэйшыя навучальныя ўстановы – замежных моў і медыцынскі інстытуты. Аднак, рыхтавалі сябе да ўрачэбнай дзейнасці. Папрацаваўшы пэўны час на гэтай высакароднай ніве, затым абралі іншую пуцявіну.

А. Грыцкевіч зацікавіўся гісторыяй Беларусі эпохі феадалізму, прыватнаўласніцкіх гарадоў, шляхецкага саслоўя, генеалогіяй, рэлігійнымі пытаннямі ў ВКЛ. Зацікаўленасць была грунтоўна засведчаная ў навуковых працах «Частновладельческие города Белоруссии в XVI – XVIII вв.: (соц.-экон. исслед. истории городов» (Мн., 1975), «Социальная борьба горожан Белоруссии XVI – XVIII вв.» (Мн., 1979) і інш. Крыху пазней пільную ўвагу шматлікіх чытачоў прыцягнулі яго публікацыі ў розных энцыклапедыях і даведніках на самыя розныя тэмы гістарычнага Сярэднявечча. У прыватнасці, шмат пазнавальна-змястоўнага ён напісаў пра падзеі, асоб, нормы жыцця і права таго часу ў вялікім томе «Скарына», у энцыклапедычным даведніку «Беларусь», у двухтомніку «Вялікае княства Літоўскае», у шматлікіх калектыўных зборніках.

Гэтая і іншыя даследчыцкія працы прынеслі яму ў апошнія дзесяцігоддзі вялікі аўтарытэт. Таму невыпадкова ён з'яўляецца галоўным рэдактарам многіх выданняў, дзе самыя новыя даследаванні сучасных аўтараў на самыя розныя тэмы нашай гісторыі і ў кантэксце з гісторыяй суседніх краін (двухтомнік «Славутыя імёны Бацькаўшчыны», выдадзены Беларускай фундаментам культуры, «Рэфармацыя і грамадства. XVI стагоддзе і інш.»). Як невыпадкова і тое, што менавіта яго, глыбока дасведчанага, разважлівага, інтэлігентнага, не адно ўжо дзесяцігоддзе абіраюць на чале розных грамадскіх аргкамітэтаў па святкаванні юбілеяў лёсавызначальных падзей і асоб Беларусі. Вось і цяпер вядомыя нашыя гісторыкі і навукоўцы іншых даследчых галін, мастакі, пісьменнікі, грамадскія дзеячы, краязнаўцы папрасілі яго ўзначаліць аргкамітэт «Міленіум Літвы» ў сувязі са святкаваннем 1000-годдзя назвы Літва ў нямецкіх Кведлінбургскіх аналах, а таксама і ў сувязі з тым, што старажытная назва «Літва» адносіцца да сучасных беларускіх зямель, а пасля ўтварэння ВКЛ яе, назву, аднеслі на назоў новай дзяржавы.

Моцы, новых светлых задум і здзяйсненняў, Анатоль Пятровіч!

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Вітаўт Кіпель, Анатоль і Валянцін Грыцкевічы, Адам Мальдзіс на семінары ў Ракаве (Валожынскі раён)

Беларускія гуманісты ў Латвіі

28 студзеня споўнілася 60 гадоў латышскаму мастаку-медальеру Янісу Струпулісу. Ён – даўні сябар беларусаў і рупіцца дзеля пашырэння нашай культуры ў Латвіі. Яшчэ ў 1970-х гадах спадар Яніс стварыў медалі, прысвечаныя выдатным асобам Беларусі – Янку Купалу, Якубу Коласу, Кастусю Каліноўскаму. Потым з'явілася серыя «Беларускія гуманісты XVI–XVII стагоддзяў».

Я. Струпуліс аб'ездзіў паўсвета са сваімі высокамастацкімі творамі. І заўсёды сярод медалёў на шматлікіх выстаўках (а іх было больш за 400) экспанаваліся ягоныя працы з выявамі слаўных сыноў Беларусі.

Сяргей ПАНІЗЬНІК

На здымках:
медалі «Францыск Скарына»
(аверс і рэверс),
«Васіль Цяпінскі»,
«Мялецый Смятрыцкі»,
«Сімяон Полацкі»

Дзе варта пабываць

У лютым вядомаму беларускаму даследчыку, асветніку, доктару гістарычных навук, прафесару, аўтару больш за 500 навуковых працаў споўніцца 80 гадоў. З гэтай нагоды ў Дольнай зале мінскага касцёла Св. Сымона і Св. Алены 8 лютага а 18 гадзіне пачнецца творчая вечарына навукоўца. Ладзяць яе рэдакцыя часопіса «Роднае слова» і Чырвоны касцёл.

Пэўна ж, прысутным будзе цікава пачуць развагі аднаго з самых актыўных і паслядоўных прыхільнікаў беларускай мовы, чалавека высокай маральнай культуры і чысціні, сапраўднага патрыёта Беларусі. А можа, і задаць Леаніду Міхайлавічу свае пытанні.

Наш карэспандэнт

«Святло ў вокнах» Рымдзюнскай школы

Пэўна, многія ведаюць, што ў вёсцы Рымдзюны на Астравеччыне некалькі гадоў працуе адзіная на ўсю нашу краіну літоўская школа. Акурат там нядаўна ў межах кампаніі «Будзьма!» адбылася прэзентацыя анталогіі беларускай паэзіі ў перакладах на літоўскую мову «Святло ў вокнах» («Sviesa languose»).

Анталогія выйшла прыканцы мінулага года ў віленскім выдавецтве «Нотто liber», выданне кнігі падтрымала Міністэрства замежных справаў Літоўскай Рэспублікі. У ёй сабраныя творы дваццаці чатырох аўтараў, сярод якіх Алесь Разанаў, Уладзімір Някляеў, Сяргей Законнікаў, Анатоль Сыс, Уладзімір Арлоў, Андрэй Хадановіч, Раіса Баравікова, Ніна Мацяш, Валянціна Аксак, Алесь Пашкевіч, Віктар Шніп, а таксама Таццяна Сапач ды Алег Мінкін – беларускія паэты, якія жыўць у Вільні. Над перастварэннямі іх вершаў на літоўскую мову шчыравалі вядомыя ў Літве паэты і перакладчыкі: Альма Лапінскене, Ёнас Ліняўскас, Уладас Бразюнас, Альгімантас Антанавічус, Ромас Даўгіртас, Ёнас Стралкунас, Уладас Шымкус. Адметнасць су-

стрэчы надаваў і той факт, што ў 2009 годзе адзначаецца 1000-годдзе гістарычнай Літвы, чые абшары можна вызначыць сённяшнімі межамі Міншчыны, Гродзеншчыны ды Віленшчыны.

На сустрэчу з вучнямі ды іх бацькамі з Мінска прыехалі аўтар анталогіі паэт Міхась Скобла, пісьменніца і знаўца народных звычаяў Антаніна Хатэнка і бард Алесь Камоцкі. Ва ўтульнай канферэнц-зале школы гучала сучасная паэзія па-беларуску і па-літоўску – сталічным гасцям дапамагалі вучні старшых класаў. А. Камоцкі выканаў некалькі песень на словы М. Багдановіча. М. Скобла прызнаўся, што дзвюхмоў-

ную анталогію ён пачаў выкарыстоўваць як падручнік для вывучэння літоўскай мовы. «Я здзівіўся, – прызнаўся паэт, – наколькі многа ў нас агульнай лексікі: я налічыў некалькі дзесяткаў словаў, зразумелых без слоўніка. Нездарма нашы продкі некалькі стагоддзяў жылі ў адной магутнай дзяржаве – Вялікім княстве Літоўскім». Пад канец сустрэчы пад гістарычнай Пагоняй (сучасны герб Літоўскай дзяржавы) вучні, якія найлепш ведаюць супольную мінуўшчыну Беларусі і Літвы, былі ганараваныя каштоўнымі падарункамі ад кампаніі «Будзьма!».

Прэзентацыя кнігі «Святло ў вокнах» прайшла і ў Вільні, дзе прысутнічалі не толькі беларусы, але і літоўцы.

Антось РЫМДЗЮНСКІ
Фота аўтара

Нашы італьянскія таполі

Мы правялі даследаванні і даведаліся, што згаданая разнавіднасць дрэваў з'явілася ў нашай мясцовасці прыкладна ў канцы XVIII – пачатку XIX стагоддзяў. Мы маем усе падставы меркаваць, што адбылося тое дзякуючы спадару Пратасевічу. Менавіта межы сядзібы Пратасевічаў лёгка вызначыць па наяўнасці італьянскай таполі. Гэтае ж дрэва характэрнае і для парку брата дварэцкага Пратасевіча – Вацлава, што валодаў маёнткам Боркі. У двары ж Горка, што належаў Незабытоўскім, таполіў няма і, як сведчаць старажылы, не было ніколі. Значыць, гонару мець гэтыя цудоўныя дрэвы мы абавязаны Пратасевічам.

Аднак італьянскімі таполямі можна палюбавацца не толькі ў нас. Іх мы сустракалі ў дварах старадаўняй забудовы ў Гродне, уздоўж шашы ў Мінскім раёне, у Нясвіжскім парку. Гэта значыць – у мясцінах, звязаных

з гісторыяй старадаўніх шляхецкіх родаў, што захоўваюць памяць аб слаўных і адданных сынах нашай зямлі. Аб тым сведчаць і малюнкi Напалеона Орды. На іх захаваная гісторыя слаўных шляхецкіх родаў – іх сядзібы, палацы, паркі... І амаль на кожным малюнку – на другім плане – бачым італьянскія таполі. Па выглядзе – 40–50-гадовыя дрэвы: абхват ствала каля метра, стройная пірамідальная крона, яшчэ не разгалінаваная ў шырыню, як гэта адбываецца з ёю пасля 100-гадовага ўзросту. Мы маем усе падставы на гэтае меркаванне, бо мелі магчымасць назіраць за 40-гадовай таполяй, пасаджанай на беразе Моўчадзі жыхаром Дварца Дз.Ул. Кветкам у 1960 годзе (дрэва знішчана ў 2005 годзе дарожнымі рабочымі, хаця і знаходзілася яно за 300 метраў ад дарогі; на жаль, мы не сфатаграфавалі дрэва – ніяк не чакалі яго гібелі). Малюнкi Н. Орды зробленыя ў другой палове XIX стагоддзя. Зна-

чыць, таполі з'явіліся на нашай зямлі ў пачатку XIX стагоддзя (можа, у канцы XVIII). Адкуль прывезены саджанцы – мы пакуль не ведаем, але можам запэўніць – абавязкова даведася.

Лёгка зрабіць выснову – гэтыя таполі пасаджаныя чалавекам. І з таго часу самі не размножыліся. Калісьці нам В. Савіч паведаміла, што італьянская таполя не характэрная для Беларусі, дык і асабліва рупіцца аб яе захаванні не мае сэнсу. Аднак толькі ў

шых нашчадкаў любаватца гэтымі велічнымі дрэвамі?

Калі над мястэчкам нарэдка, нас вельмі ўстрыжываюць далейшы лёс італьянскіх таполяў. Мы даведаліся, што плануецца знішчыць усе таполі. Аднак падзеі развіваліся ўсё ж на нашу карысць. Знішчыўшы дрэвы пры гасцінцы за межамі Дварца, дарожнікі 9 верасня 2008 года апынуліся перад самай магутнай і прыгожай таполяй (той самай, што ўлетку так уразі-

роду, які падбадзёрвае дарожнікаў. Сапраўднае ваханалія...

Дрэва катавалі 6 гадзінаў! І не справіліся. Нарэшце зламалася піла – заклініла ў ствале ланцуг. Ну, дрэва ж як-ніяк амаль чатыры метры ў абхвате, драўніна ў таполі здаровая, моцная як жалеза. Скончыўся рабочы дзень. Дрэва засталася стаяць скалечанае: ствол у глыбокіх парэзах, кара паздзіраная тросам і вісіць шмаццём. А калі ўлічыць, што гэтая таполя была нашым самым любімым дрэвам, то можаце ўявіць, як мы сябе пачувалі, глядзячы на яе? Так цяжка зразумець, чаму такія бязлітасныя дарослыя.

Таполі перамаглі на наступны дзень, разадраўшы трактарамі ствол надвое. Мы прыйшлі, каб развітацца з таполяй. Налічылі на вялізным, бы стол, пні 180 колцаў...

Гэтая таполя загінула, але выратавала жыццё суседнім. У дарожнікаў зніклі імпат і ахвота яшчэ катаваць дрэвы. Цяжкая гэта справа. Бо дрэвы здаровыя і моцныя, а не трухлявыя і старыя, як запэўніваў іх старшыня сельвыканкама.

Астатнія таполі жывуць. Праўда, яны далёка не такія прыгажуні, як тая, што аддала сваё жыццё за іх выратаванне.

Але ж не варта забывацца, што мы ў цэнтры Еўропы. І ў нас свая гісторыя. Адметная... Якую абавязаны ведаць, шанаваць, захоўваць.

Паліна ЛАШКОЎСКАЯ, вучаніца 5 класа, сябра гісторыка-патрыятычнага клуба «Спадчына» Дварэцкай СШ Дзятлаўскага раёна

Хроніка ад сядзібаў XVIII стагоддзя да сучасных аграгарадкаў

Фрагмент літаграфіі Н. Орды «Сядзіба ў Альбярціне»

Дварцы іх 40. І жывуць таполі без усялякага дагляду і аховы ўжо другое стагоддзе. Значыць, тут для іх вельмі спрыяльная мясціна. Чаму ж тады не характэрная для нашых мясцінаў расліна? Таполі маюць гістарычнае права захавання на нашых землях. І калі яны знікнуць, нам, цяперашнім іх сучаснікам, не можа быць даравання. Бо ці маем мы права пазбавіць на-

ла замежных турыстаў). Зайшлася ад ляманту шведская бензапіла, загула тэхніка, замітусіліся рабочыя ў аранжавых убранных. Настаў час забойства. Пачалі пілаваць дрэва. І так, і гэтак стараліся, і злева, і справа падпілоўвалі ствол, і трактарам за трос тудалі – нічога не атрымлівалася. Дрэва ўздрыгвала пры кожным рыўку, дробна трымцела лісце. Вакол – натоўп на-

Люты

1. **Ігнат.** «На святога Ігната зіма багатая».
2. **Грамніцы, Стрэчанне.** «Калі на Грамніцы нап'ецца певень вадзіцы, то на Юр'я наесца вол травіцы», «Грамніца – хлеба палавіца...».
5. **Агата.** Каровіна свята. «Хлеб і соль святой Агаты не пусціць бяды да хаты».
6. **Аксіння Паўзіміца.** «На Аксінні мяце». **Дарота.** «Па Дароце высахнуць хусты на плоце».
11. **Ігнат.** «Ігнат Грамніцам рад».
14. **Трыфан.** «На Трыфана зорна – вясна позняя». **Валянцін.** Свята закаханых.
15. **Грамніцы, Стрэчанне.** «Зіма з летам сустракалася...», «На Грамніцы палавіна зіміцы».
18. **Агата.** Каровіна свята.
22. **Пятро.** «Калі на Пятра цёпла, зіма працягнецца да Вялікадня».
23. **Прохар.** «Ласі скідаюць рогі», «Прышоў Прохар ды Улас – скоро вясна ў нас».
- ***Рабы тыдзень, Вясельныя, Развіталыны тыдзень.** Тыдзень перад Масленіцай.
24. **Улассе.** Свята жывёлы. **Мацей.** «На Мацея дарога пацея», «На Мацея адліга – будзе мароз».
25. ***Серада Папальцова** (пачатак Вялікага посту ў католікаў). ***Лысяя серада.** Праталіны-залысіны.
26. **Фаціння.** Заступніца ад хваробаў. ***Блакiтны чацвер.** Тумановы дзень. ***Валосы (Крывы чацвер).** Свята жывёлы. «На Волосого бліны пыклы ці оладкі, коб булы вылы кладкі».
27. ***Масляныя Дзяды, Дзедава пятніца.**
28. ***Дзедава субота (Бабы).** «Дзяды не зналі бяды, а ўнукі зазналі мукі».

Складальнік **Алесь ЛОЗКА**

Фота Міколы ПІВАВАРА

Вадзіцы – не толькі пейню

У тэатры «Зьніч»

Лютаўскі рэпертуар Беларускага паэтычнага тэатра аднаго актёра «Зьніч» адкрыецца 9 лютага лялечным мнаспектаклем «Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага» паводле казкі Пятра Васючэнка і Сяргея Кавалёва. Выканаўца – Вячаслаў Шакаліда.

На вечар запланаваная прэм'ера паэтычнага мнаспектакля «Красёныя жыццэ» паводле рамана Якуба Коласа «Новая зямля». Лейтматывам пастаноўкі могуць быць словы пра тое, што чалавек заўсёды імкнецца набыць у сусвецце нейкі куточак, які б стаў ягонай Радзімай, дзе б ён пачуваў сябе сапраўдным гаспадаром і творцам. І гэта не будзе называцца шырокаўжывальным «малая радзіма»... Выканаўца – артыст Алесь Кашпераў. У спектаклі гучыць народная музыка.

10 лютага Галіна Дзягілева запрасіць на музычна-драматычны мнаспектакль «Пачакай, сонца» паводле рамана Ліны Кастэнка «Маруся Чурай» і твораў еўрапейскай пазіі ў перакладзе Ніны Мацяш. Музыка напісаў Алесь Залётнеў.

12 лютага а 15 гадзіне пачнецца мнаспектакль «Мой Маленькі прынец» паводле казачнай аповесці Антуана дэ Сэнт-Экзюперы і вершаў П'ера Беранжэ ў перакладзе Ніны Мацяш. У пастаноўцы скарыстаная музыка Яўгена Глебава з балета «Маленькі прынец» і Радзівона Глебава. Выканаўца Раіса Астразінава.

Артыст Леанід Сідарэвіч 13 і 20 лютага запрасіць маленькіх глядачоў

а 15 гадзіне на лялечны спектакль «Пра ката Сафрона і пейніка Андрона» Л. Мікіты. Ён пра тое, як ката Сафрона выгналі з роднага дому злая Мачыха. Што заставалася рабіць? Ісці ў свет белы шчасця шукаць. А ці можна знайсці яго? Вядома, свярджаюць стваральнікі пастаноўкі. Але трэба не толькі знайсці яго, але і заслужыць – прайсці праз горы і даліны, лясы і балоты, выратаваць сябра, а ўрэшце – і хату пабудаваць.

Пастаноўкі адбываюцца ў тэатральнай зале культурнага цэнтру касцёла Св. Сымона і Св. Алёны ў Мінску, пачатак (акрамя асобна пазначаных) а 19 гадзіне. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

Наша гісторыя:

ідзі, падзеі, асобы

Беларуская проза пачала спаваля складвацца з даўніх часоў у летапісах, прадмовах і пасляслоўях Ф. Скарыны, у дзённіках-успамінах вядомых людзей XVI–XVIII стагоддзяў, у польска-і рускамоўнай літаратуры XIX стагоддзя, калі не адзін дзесяткаў аўтараў, не могуць карыстацца забароненай пасля 1840 года беларускай мовай, пісалі на матэрыяле Беларусі па-польску альбо па-руску. Ядвігін Ш. (Лявіцкі Антон), які нарадзіўся 140 гадоў таму, адзін з першых нашых літаратараў, які пачаў выпрацоўваць ідзі, змест, стыль новай беларускай прозы ў яе сапраўдным жанравым азначэнні.

Нарадзіўся ён 4 студзеня 1869 года ў былым маёнтку Добасня Кіраўскага раёна. Пасля сям'я перабралася ў фальварак Карпілаўка на Лагойшчыне. Прыкладна ў 1877 годзе бацька завёз яго вучыцца ў Люцынку за Ракавам, дзе жыла сям'я В. Дуніна-Марцінкевіча і дбала пра адукацыю сялянскіх дзяцей. Пазней былы вучань наракаў, што пісьменнік не заўсёды быў з ім, вучнямі, даверлівы, не пасвячаў іх у свае беларускамоўныя творы. Безумоўна ж, нараканні тыя не мелі падставы: гаспадар і ягоная сям'я былі пад назіраннем паліцыі і, канечне, асцерагаліся, каб з-за іхняй шчырасці, г.зн. на той час неабачлівасці не закрылі школку. Пасля першых крокаў у свет навукі ў Люцынцы Антон працягнуў вучобу ў Мінскай гімназіі і паступіў вучыцца на медыцынскі факультэт Маскоўскага ўніверсітэта. Ды ў 1890 годзе за вольнадумства быў выключаны адтуль, нават яго з найбольш «небяспечнымі» арыштавалі і некалькі месяцаў пратрымалі ў Бутырках сярод палітычна зняволеных. Але малады дух яго не зламаўся. Ён далучыўся да землякоў, якія намерылі-

З ліку пачынальнікаў

рэалістычнай беларускай прозы. У 1909–1910-х жыў у Вільні, працуе ў «Нашай Ніве», дзе часта друкуецца сам і спрыяе змяшчаць першыя беларускамоўныя творы пачаткоўцам (у ліку тых, каму ён творча дапамагаў, і Максім Багдановіч). Пры першай жа магчымасці ажыццяўляе сваю даўнюю задуму пешшу падарожнічаць па Беларусі (ідзе з Віленшчыны праз сённяшнія Гродзенскую і Мінскую вобласці, на Стаўбцоўшчыне праходзячы блізка да маёй вёскі Налібакі, Пруды, Івя-

нец). Пасля заканчэння падарожжа піша эсэ «Лісты з дарогі». Гэта – не проста пісьменніцкія нарысы нататкі: выключна жывапісныя карціны, удумны аналіз былога і тагачаснага вясковага жыцця, густоўная беларуская мова, таму эсэ цікава чытаць, нават перачытваць і сёння. Пасля гэтага акрыялы духам прэзаяік піша новыя апава-

русь», «Саха», «Лучынка», а ў 1916-м, як самому не цяжка, стараецца дапамагчы тым, хто пацярпеў ад Першай сусветнай вайны, застаўшыся без кала і двара, без бацькоў. Ды хвароба не адступае, адольвае і дае шанец пры штодзённым болі да 24 лютага 1920 года.

Гам змагаючыся за жыццё, знясіляваючыся ад пакут, Ядвігін Ш. верыў у вялікую сілу гумару і сатыры, таму намагаўся і іншых лячыць імі («Сакатушка», «Павук», «Падласенькі» і інш.). Надаваў вялікае значэнне лірызму («Дуб-дзядуля», «Бязрозка»). Не абмяжоўваў сябе малымі формамі прозы, марыў

стварыць першы беларускі раман з псіхалагізмам і напружаным драматычным сюжэтам (ён, «Золата», застаўся няскончаным). Свае творчыя высілкі ацэньваў сціпла, але ў той жа час глыбока асведомлена. У адным з твораў зазначаў, што яго лёс, як і іншых, – «сцэжка, якую назначыў нам час». Яшчэ пры жыцці яму за рэалізм, за ўвагу да жыцця працоўнага чалавека і пратэст супраць сацыяльнай несправядлівасці, за якасную мастацкую прозу з яркімі дэталі і сакавітай мовай высокую ацэнку далі Янка Купала і М. Багдановіч. І сёння ён не толькі наша гісторыя, яго творы – у залатой скарбонцы беларускай літаратуры.

**Генадзь
ДОЙЛІД**

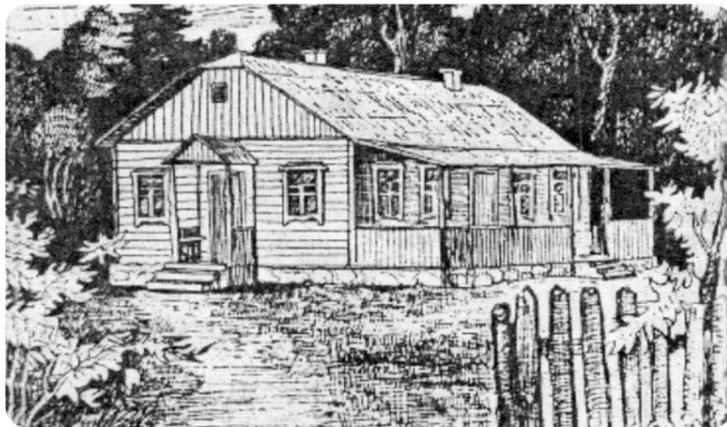
*Дабрыні сярод людзей
мала бачу.*

*Сядзібу пісьменніка
Смецею завалілі,
Дубы мае папалілі.
На мяне ўзвалілі*

*цэментовы круг,
Ён упіўся, як цмок, у мой дух.
От таму я і плачу,
што дабрыні мала бачу...*

...Міналі гады, дзесяцігоддзі. Карпілаўка стала знядбаная. Гару раскапалі, ператварылі тое месца ў сметнік. А была ж яна славуца!

**Сяргей ЧЫЛІКІН-
САДЭЛЬСКІ,
навучэнец СШ № 51
г. Мінска**

Хата Ядвігіна Ш.

(мал. Віктара Мархаўца паводле ўспамінаў Зоські Верас)

Мой Ядвігін Ш.

Імя Ядвігіна Ш. мне знаёмае з маленства. Пра яго шмат распавадаў дзядуля, ён і кніжку напісаў, якая называецца «Карпілаўка».

Карпілаўка – гэта радавы фальварак Лявіцкіх. Ён непадалёк ад славянскіх Радашкавічаў. Дзядуля мяне вазіў у тую вёску і паказаў шмат цікавага. Першае, што я ўбачыў – славуца Карпілаўскага гара. Пра яе Ядвігін Ш. пісаў: «Пры канцы шнура была страшэнная гара, дзе апроч грэчкі ды ядрыцы нічога не радзіла, але на самым версе гэтай гары рос такі дуб, што аж дзівіўся народ: веліч, таўсціня, а сукі так разрасліся, што, здавалася, свет бы пад сябе падгарнуць. З давён-даўна ўсе звалі яго Дуб-Дзядуля». Мяне так уразіла гэтая гісторыя, што я нават напісаў верш.

Даведаўся я, што некалі тут быў вельмі гожа, утульны, у лясным вяночку і з ліпавымі прысадамі, фальварак. Сам Ядвігін Ш. казаў пра яго: «Мне і вялікія паны зайздросцавалі!» Некалі Карпілаўку наведвалі такія выдатныя людзі, як Зоська Верас, Максім Багдановіч, Змітрок Бядуля, Уладзіслаў Галубок. А непадалёк, у Акопах, жыў Янка Купала.

Струменілася ў Карпілаўцы свая рачулка, была там свая крынічка. Але час пакінуў на ёй свой адбітак. Пра гэта я таксама напісаў верш. Вось ён:
– Крынічка-
крынічка,
чыстая вадзічка,
Як жыла,
што рабіла?
– Я плачу,
я плачу,

Фота Анатоля КАЛЯДЫ

Фота Уладзя ЗІКРАЦКАГА

Нашчадак «Дуба-Дзядулі» і Карпілаўка сёння

(Заканчэнне.
Пачатак у № 3)

Кірунак на Брэст

Чатыры гадзіны да Бярозы ў крыху душным аўтобусе – і мы ўжо на месцы. Нямецкія могілкі Другой сусветнай... «*Мёртвыя гэтых могілак прызываюць жывых да міру*», – напісана на памятнай дошцы перад уваходам. А зусім побач расце маладая бярозка як увасабленне жыцця і міру. І сорак шэсць пляцовак з нямецкімі пахаваннямі. У Бярозе расце бярозка...

Брэст. Першае, што кінулася ў вочы ў паўднёва-заходнім цэнтры – гэта новабудоўлі, якія стракацелі новай фарбай і шклом. Наш аўтобус выязджаў на цэнтральную вуліцу горада. Вось мы прамінулі сярэдняю школу, дзе акурат пачынаўся перапынак, ад чаго ў школьным двары ўсё залівалася дзіцячым гоманам. Непадалёк працавалі рабочыя, масцілі тратуар новай пліткай. Горад жыў сваім звычайным жыццём, не звяртаючы ўвагі на новых наведвальнікаў.

Неўзабаве мы пад'ехалі да вядомай крэпасці-героя. «*Умрём, но из крепости не уйдём*» – гэтыя словы былі выбіты на сцяне Брэсцкай крэпасці яе абаронцамі ў 1941-м. Словы, вядомыя кожнаму беларусу яшчэ са школьнага падручніка гісторыі. Іх я ўзгадаў у той момант, калі чытаў на цэгле крэпасці новыя надпісы, накрэмзаныя наведвальнікамі: «Привет, здесь были Вася и Коля...».

...Пры самым уваходзе ў крэпасць, калі ўсяго цябе пранізваюць такты з «Летуценняў» Роберта Шумана і ў думках, глыбока засяроджаны, ты стараешся ўзнавіць тое гарачае 22 чэрвеня 1941 года, раптам чуеш: «Мама, купи мне чыпсы!..»

Латок з чыпсамі і каляровай вадой адразу ля ўваходу...

Мінскі напрамак

Галіца Беларусі сустрэла аўтобус з валанцёрамі шасцю градусамі вышэй за нуль. Было сцю-

дзёна і хмарна. Час ад часу ішоў дождж.

Спыніўшыся ў гатэлі мінскага Міжнароднага адукацыйнага цэнтра, мы наведалі гістарычную майстэрню на Сухой, 25 былое мінскае гета.

Пасля агляду майстэрні спецыяльна для нас была арганізавана сустрэча з ахвярамі фашысцкай акупацыі: са сведкам Аўшвіца Львом

адказнасць за свае ўчынкi сучаснасці і будучыні», – глыбока запала ў душу выказванне былога нямецкага прэзідэнта, якое працытаваў адзін з выступоўцаў...

Шчыльна растуць бярозы. Шуміць вецер. Дробнымі кроплямі часта крапае дождж.

**ПРАЦА
Ў ІМЯ МІРУ**

Валахановічам, над якім у вайну праводзілі медыцынскія вопыты, і вязнем мінскага гета Міхаілам Трэйсцерам.

Кроны дрэў, бы жывыя людзі, пачынаюць аповед 65-гадовай даўніны. Мы – у Хатыні.

Аповеды сведкаў вайны прымушалі не проста слухаць, яны прымушалі адразу «бачыць» пачуае.

«...А што стала з вашымі сем'ямі за час вайны», – прагучала першае пытанне. Задала яго дзяўчына з Вялікабрытаніі Мірыям Джафары, якая таксама ўпершыню ў Беларусі. Сем'ям гэтых мужчын пашанцавала. Як яны самі адзначылі, гэта вялікае шчасце, што ўсе сямейнікі змаглі дажыць да перамогі. Шчасце і нават загадка...

А пасля былі зноў нялёгка пытанні і такія ж нялёгка адказы. «Сённяшня моладзь Германіі не адказвае за ўчынкi дзядоў у мінулым, затое яна нясе поўную

«Людзі добрыя. Помніце: Мы любілі жыццё і Радзіму нашу і вас. Дарагія. Мы згарэлі жывымі ў агні. Наша просьба да ўсіх: Хай жалоба і смутак абернуцца ў мужнасць і сілу. Каб змаглі ўвекавечыць вы мір і спакой на зямлі. Каб нідзе і ніколі ў віхры пажараў жыццё не ўмірала!»

Да гэтага дня я ні разу не быў у Хатыні. Сёння магу сказаць: я бачыў. Мы ад'язджалі, а нам услед, пранікаючы ў сэрцы, званілі званы Хатыні...

**Слухаючы душу.
Эпілог**

«Сёння мы ўспамінаем ахвяраў гвалту і вайны: дзяцей, жанчын і мужчын усіх народаў...»
...Берлінец Марцін Яноўскі гаварыў гучна і выразна.

Беларусь і Чэхія – адзіныя краіны Еўропы, урады якіх яшчэ не ратыфікавалі пагадненне з Германіяй, датычнае дагляду нямецкіх ваенных пахаванняў на сваіх тэрыторыях. У Беларусі аднаведная Пастанова № 969 Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь «Аб адабрэнні Дамовы паміж Урадам Рэспублікі Беларусь і Урадам Федэратыўнай Рэспублікі Германія па даглядзе ваенных магілаў» была прынята яшчэ 28 ліпеня 1997 года. Але ратыфікацыя міжнароднай дамовы не адбылася. Супраць ратыфікацыі выступаюць беларускія ветэраны. Дакладней, супраць выступае кіраўніцтва ветэранскай арганізацыі краіны, бо агульнага апытання ветэранаў па гэтай, сапраўды, балючай для беларусаў тэме, на жаль, ніколі не адбывалася.

Беларускія і нямецкія ўдзельнікі летніка: фота на памяць

Пачыналася цырымонія ўскладання памятнага вянка да помніка салдатам на савецкіх ваенных могілках па вул. Белуша ў Гродне. Было сцюдзёна і маўкліва. Шумеў толькі вецер.

«Мы ўспамінаем салдат, якія загінулі падчас сусветных войнаў, людзей, якія праз ваенныя дзеянні ці ўзятыя ў палон, ці сталі выганнікамі, бежанцамі, страцілі сваё жыццё...»

Здавалася, што і вецер ужо больш не дзьме.

«Мы ўспамінаем тых, хто быў праследаваны і забіты з-за таго, што належыў да іншага народа, іншай расы...»

«Мы ўспамінаем тых, чыё жыццё было аддадзена супраць волі, і тых, хто знайшоў смерць, трымаючыся за свае перакананні альбо за сваю веру...»

«Мы смуткуем аб ахвярах вайны і жыхарах вайны нашых дзён, аб ахвярах тэрарызму і палітычных праследванняў, аб ахвярах бессэнсоўнай барацьбы, што шукаюць абароны...»

«Мы смуткуем з матулямі і з усімі, хто пакутаваў да смерці. Наша жыццё развіваецца пад знакам надзеі на прымірэнне паміж людзьмі і народамі, і нашай адказнасцю павінна стаць адказнасцю за мір паміж людзьмі ў іх дамах і ў свеце...»

...Пад фінальныя гукі гітарных акордаў ваеннай песні, якую выканалі Дан Круглікаў і Аляксей Пятроў – беларускія ўдзельнікі летніка, мы ўсё яшчэ задуманна стаялі і асэнсоўвалі сказанае маладым нем-

цам... Сказанае шчыра, ад усяго сэрца.

«...Мы проста стаялі ў цішыні. Не было ніякіх салютаў, але была духоўнасць і душэўнасць. Гэта адчувалася па тварах усіх прысутных, – падзялілася перажытым Юля Фядосава. – Мяне гэта вельмі кранула. Гэты дзень, адзін з лепшых, лічу, адпавядаў тэматыцы нашага летніка. Хоць да апошняга не магла сабе ўявіць, якім чынам будзе праходзіць цырымонія...»

«Ёдучы сюды, акрамя жадання спазнаць невядомую краіну, перад сабой я паставіла яшчэ адну мэту: ці можна зразумець, што такое мір і што такое вайна? – расказала пасля цырымоніі Вера Кашорке. – Вайна. Наша пакаленне не ведае, што гэта такое. Але разумее, што гэта вельмі страшна. Людзі бываюць вельмі розныя, таму вайна можа здарыцца хутка – пра гэта не трэба забываць. А вось шлях да міру часам прыходзіцца шукаць вельмі доўга. Летнік у Гродне буду памятаць доўга. У першую чаргу за тую цеплыню і сяброўскія адносіны паміж яго ўдзельнікамі. Мы не павінны забывацца на тое, што мы тут перажылі.»

«У такіх летніках закладзена глыбокая ідэя, якую трэба развіваць, – працягвае Юля Фядосава. – І сёння Беларусі патрабуецца вялікая прапаганда для ўсведамлення той мэты, якую паставіў некалі перад сабой Народны саюз Германіі – праца ў імя міру.»

Тэма вайны для любога народа вельмі балючая. Вайна – гэта зло. І каб яго прадухіліць, мы павінны навучыцца жыць у згодзе адзін з адным. У Юлі Фядосавай і Веры Кашорке, як і ў кожнага валанцёра з нашага летніка, гэта атрымалася.

Ілья ЛАПАТО,
Гродна-Мінск
Фота аўтара

Паразумеўне знойдзеца падчас сумеснай працы

3 выданняў краязнаўцаў краіны

Даволі часта на старонках нашага выдання мы закранаем пытанне аб прысутнасці вікінгаў на Браслаўшчыне. Гэта не выпадкова, бо на думку многіх даследчыкаў Браслаўскае Паазер'е мела цесныя кантакты з вікінгамі. Гэта і вылучае Браслаўшчыну ў маштабах краіны. У 2002 г. у мінскім выдавецтве «Энцыклапедыкс» выйшла кніга Андрэя Катлярчука «Шведы ў гісторыі і культуры беларусаў». Аўтар, дактарант універсітэта Паўднёвага Стакгольма, расказвае аб беларуска-шведскіх дачыненнях у розныя гістарычныя перыяды. Мяркуем, чытачу будзе

цікава пазнаёміцца з матэрыяламі, прысвечанымі двум выразным скандынаўскім цэнтрам Браслаўскага Паазер'я – Маскавічам і Пруднікам.

Скандынаўскія цэнтры ў Браслаўскім Паазер'і

Маскавічы. Абарончым фарпостам Полацкага княства на мяжы з балтамі былі Маскавічы. Але галоўнай мэтай існавання гэтага паселішча ў сучасным Браслаўскім раёне быў кантроль волакаў на Браслаўскіх азёрах. Сама назва гарадзішча – Маскавічы – сучасная. Магчыма, старое селішча мела назву Рубеж, бо так называецца суседняя вёска.

Месяцца Маскавічы на грудзе плошчай 1 га, на адлегласці 6 км ад Браслава. Забудова селішча тыпова скандынаўская. План гарадзішча мае ўласцівую паўночнай традыцыі форму кола. Таксама на карысць гэтага сведчыць тое, што згодна з мілітарнай тактыкай вікінгаў лагер ніколі не будаваўся на беразе ракі, але заўсёды «хаваўся» ў глыбі азёраў. Маскавічы знаходзяцца на ўсходнім беразе возера Дзябро, праз якое толькі мінаючы складаную сістэму Браслаўскіх азёраў можна выйсці да рэчкі Друйка, а потым да Дзвіны. Росквіт Маскавічаў прыпадае на XII – пачатак XIII стст. і супадае з часам магутнасці полацка-скандынаўскай каралеўскай дынастыі Рагвалодавічаў.

З 1976 г. у Маскавічах працавала беларуская экспедыцыя археолагаў. Сёння багаты збор рэчаў з Маскавічаў захоўваецца ў Мінскім музеі старажытнабеларускай культуры. Як і Гнёздава/Свінецк, Маскавічы былі вайскова-рамесніцка-гандлёвай скандынаўскай калоніяй Вялікага Усходняга

шляху. Пра гэта сведчыць археалагічны матэрыял, абсалютная большасць якога мае выразнае скандынаўскае паходжанне. Гэта варажская зброя, ланцэтападобныя дзіды ды стрэлы, а таксама рэчы з конскай вупражы. На вялікай колькасці знойдзеных малюнкаў, што выкананыя на костках і мелі магчымае значэнне, – выявы збройных вікінгаў.

Гандлёва-рамесніцкая дзейнасць насельніцтва Маскавічаў пацвярджаецца знаходкамі жалезных і бронзавых прыладаў, формачак для ліцця, вялікай колькасці касцяных вырабаў. Купецкі карабель – частая выява малюнкаў з Маскавічаў. Асаблівае значэнне ў гаспадарцы жыхароў мела рыбалка.

Відавочна скандынаўскімі знакамі пазначаюцца каштоўнасці, аналагі якіх знойдзены як у цэнтрах варажскай актыўнасці старажытнай Беларусі (Полацк, Пруднікі, Гнёздава/Свінецк), гэтак і метраполі – Швецыі (Бірка, Готланд). Удакладнім паняцце «скандынаўскія рэчы».

Гэта рэчы, зробленыя скандынавамі-вікінгамі ў Беларусі, скандынаўскі экспарт альбо падробкі паўночных рэчаў мясцовымі, славянскімі рамеснікамі (апошняе давесці немагчыма). Сярод скандынаўскіх рэчаў – шпілька-амулет з косткі з заамофнаю галоўкай (X–XI стст.). На думку Т. Пушкінай, вырабы такога кшталту належалі рамесніку-скандынаву.

Да згаданых рэчаў належыць даволі рэдкая знаходка ва Усходняй Еўропе – скандынаўская раўнаплечная фібула. Аналагічныя фібулы – даволі частая знаходка ў шведскай Бірцы. Таксама ў Маскавічах знойдзена іншая выразна скандынаўская рэч – чарапападобная фібула-брошка XII ст., зробленая на высокім мастацкім узроўні. Сярод іншых варажскіх рэчаў, простыя аналагі да якіх знойдзены ў адначасовых культурных стратах (слаях. – «КГ») Біркі ды Готланда, адзначым сыгнеты, срэбную бляшку з язычніцкім арнаментам, жалезныя шыйныя грыўні, дошкі для гульні ў шашкі. Знаходкі жаночых скандынаўскіх рэчаў – сведчанне таго, што шведскія вікінгі жылі ў Маскавічах сем'ямі. Невялікая колькасць рэчаў крывіцкай культуры (завушніцы ды г.д.) дазваляе меркаваць, што побач са скандынавамі жылі славяне.

Але унікальнасць Маскавічаў у іншым. Падчас археалагічных раскопак на гарадзішчы знойдзена каля 100 (!) рунічных надпісаў на костках. Гэта найбуйнейшая знаходка рунічнага пісьма па-за межамі Скандынавіі. Усяго на 86 костках нанесена каля 265 рунічных знакаў малодшага (стара-шведскага) алфавіту. Сярод надпісаў розныя язычніцкія магільныя замовы, варажскія імёны. Дзіўна, але сэнсацыйная знаходка вялікага значэння, якую зрабіла 20 гадоў таму беларускі археолаг Людміла Дучыц, дагэтуль амаль невядомая ў Швецыі. Між тым матэрыялы археалагічных даследаванняў патрабуюць сур'ёзнага ўсебаковага вывучэння, якое магчыма зрабіць толькі ў межах сумеснага беларуска-шведскага праекта. Знаходкі рунічных надпісаў даюць падставы гаварыць пра міжэтнічнае культурнае ўзаемадзеянне паміж шведамі ды крывічамі. Сярод каля 300 знакаў, якімі карысталася насельніцтва Маскавічаў, ёсць 11 літараў кірылічнага алфавіта.

Даць веры, што крывічы маглі ведаць таемную рунічную пісьменнасць, немагчыма. Таму кірыліцай карысталіся акуратскандынавы – насельнікі Маскавічаў, якія згодна з полацкай традыцыяй былі фармальна хрысціянамі ўсходняга абраду. Фармальна, бо на прыкладзе Маскавічаў мы бачым феномен «двувер'я». Сярод вялікай колькасці язычніцкіх замоваў, малюнкаў сустракаюцца малюнкi крыжа, металічныя нацельныя крыжыкі. Дарэчы, простая раўнаплечная форма крыжоў з Маскавічаў нагадвае крыжы рунічных каменняў Упланда.

дацкі кароль Вальдэмар/Valdemar зруйнаваў Вісьбу/Visbu на Готляндзе – галоўнага канкурэнта Ганзы на чале з Любекам на Балтыцы. Гандаль паміж Готландам і Полацкам ды Смаленскам цалкам заняпаў. Гоцкія купецкія двары ў Полацку ды Смаленску перайшлі да немцаў.

Пруднікі. Другім пасля Маскавічаў скандынаўскім цэнтрам басейна ракі Дзвіна была сяліба з сучаснай назвай Пруднікі (Мёрскі раён на Віцебшчыне). Знаходзяцца Пруднікі на рацэ Вята ў адлегласці 1,5 км ад сутокаў гэтай ракі з Дзвіной. Археалагічны комплекс складаецца з гарадзішча «Замак» і селішча «Пруднікі».

Раскопкі пачаліся ў 1984 г. На сёння пошук працягваецца. Знойдзена шмат прадметаў, аналагічных цэнтрам скандынаўскай прысутнасці ў Беларусі (Полацк, Гнёздава/Свінецк, Маскавічы), Расіі (Старая Ладага, Прылададжа, Ноўгарад, Яраслаўскае Паволжжа), Украіне (Кіеў, Шаставіцы). Найбліжэйшыя аналогіі рэчам з Пруднікаў дае матэрыял у шведскай Бірцы. Да прыкладу, тыпова скандынаўскі вусаты рубчатаканечны сыгнет з Пруднікаў мае просты аналаг у Бірцы. Разам з сыгнетам у Прудніках знойдзена формачка для ліцця сыгнетаў, якая дагэтуль другая паловай X–XI стст. Важна, што скандынаўскія рэчы ў Прудніках адшуканыя ў культурных стратах X – пачатку XII стст. Апошняя дата адпавядае часу прыходу шведскіх вікінгаў у Беларусь.

Сярод іншых скандынаўскіх рэчаў – металічная скрынка для каганца, бронзавыя пярсцёнак, гірка-разнавага скандынаўскага тыпу (другая палова X – пачатак XI стст.). Знойдзена шмат артэфактаў, якія належыць рэчам міжнароднага гандлю вікінгаў, найперш гэта пацеркі са шкла візантыйскай і ўсходняй вытворчасці.

Тыповая для скандынаўскіх сялібаў знаходка – усходнія грошы. На сёння ў Прудніках выяўлены 6 куфіцкіх дырхемаў (IX – пачатак XI стст.), а таксама унікальны рымскі дынарыў, які быў у паўторным абарачэнні, тыповым для Скандынавіі (выспа Готланд). Наогул, дырхема – важны паказчык актыўнасці вікінгаў на Вялікім Усходнім шляху.

Параўноўваючы Беларускае ды Латышкае Падзвінне, варт падкрэсліць, што пераважная большасць вялікіх скарбаў дырхемаў знойдзена акурат на абшарах Беларусі. Судзісныя знаходкі гэткага кшталту 30:5.

Як іншыя шведска-скандынаўскія сялібы Усходняй Прыбалтыкі, Пруднікі заняпалі ў пачатку XIII ст. Прычына, верагодна, тая самая – перамога Ганзы з нямецкай Рыгі ды эканамічны і палітычны заняпад Полацкай дзяржавы. Археалагічны матэрыял не дае падставаў сцвярджаць, што ў Прудніках вікінгі жылі сем'ямі. Відаць, гэта быў апорны цэнтр скандынаўскага міжнароднага гандлю на валоках Вялікага Усходняга шляху.

(Паводле выдання краязнаўцаў Браслаўшчыны «Павет». № 1, 2003)

Рэчы з Маскавічаў (злева) і з археалагічных знаходак Яўстаха Тышкевіча

Ад рэдакцыі. Мы вагаліся: змяшчаць гэты матэрыял А. Ільіна ці не. Вельмі непажадана пакрыўдзіць першага прафесійнага беларускага пісьменніка, класіка – тым больш, калі краіна адзначыла ягонае 200-годдзе з дня нараджэння. Але пытанне наконт аўтарства «Пінскай шляхты» ўзнікла і час ад часу ажыўляецца. У апошні час некаторыя даследчыкі нават пачалі канкрэтна называць прозвішча (прозвішчы) аўтара (аўтараў) фарсу-вадэвіля.

Прааналізаваўшы гэтыя меркаванні і паклаўшы ў аснову свайго пункту гледжання судовую справу праваслаўных святароў на Палессі XIX ст., А. Ільін упуўнена сцвярджае, што аўтарам з'яўляецца праваслаўны святар, які займаўся вывучэннем пінскіх этнаграфіі і фальклору. Маёмасны канфлікт святароў цікавы і ў чымсьці нагадвае сюжэт «Пінскай шляхты», але гэта наўрад ці дае моцную падставу ўзаконьваць, што адзін з удзельнікаў спрэчкі паклаў яе фэбулу ў аснову названага твора. Тым больш, што ў

«Пінскай шляхце» адлюстравана не проста побытавая варожасць, а па-свойму выкладзена аўтарскае ўспрыманне беларускай шляхты як саслоўя – яе слаўныя справы ў мінулым, у ВКЛ, дзе на высокім узроўні дзейнічае дзяржаўная канстытуцыя (Статут), а таксама змязарнеласць, дробязнасць некаторых шляхцюкоў ва ўмовах Расійскай імперыі, дзе не столькі меў сілу закон, колькі такія судовыя абіралы, як Кручкоў, які не сцвярджаў законнасць і лад, а сам пладзіў непаладкі, беззаконне і нажываўся на гэтым.

Параіўшыся з некаторымі членамі рэдкалегіі, мы вырашылі цалкам надрукаваць цікавы, але небясспрэчны артыкул А. Ільіна (яго каментарый ў перакладзе на беларускую мову), чакаючы, што магчыма, хтосьці іншы можа прадставіць менавіта пераканаўчыя доказы «pro і contra» аўтарства шэдэўра беларускай драматыргіі.

Яшчэ раз пра аўтарства «Пінскай шляхты»

У 2000 годзе вядомы філолаг Ніна Мячкоўская ў артыкуле «Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч не быў аўтарам вадэвіля «Пінская шляхта»» пераканаўча давазвае, што беларускаму класіку прыпісваецца аўтарства камедыі. З таго часу ў айчынным літаратуразнаўстве пачалася дыскусія па дадзенай праблематыцы. У якасці галоўнага аргумента апаненты прыводзілі той факт, што ў Пінску не было каму напісаць такі таленавіты твор. Ці так? Не.

Галіца Палесся тады з'яўлялася культурным цэнтрам: тут працавалі гісторык і пісьменнік Антоні Машынскі (1800–1893), скульптар і мастак Хелена Скірмунт (1827–1874), мастак і кампазітар Напалеон Орда (1807–1883) і інш. Знакаміты пісьменнік і гісторык Юзаф Крашэўскі (1812–1887) часта наведваў Пінск і пісаў працы па гісторыі горада. На Піншчыне праводзілі этнаграфічныя і фальклорныя даследаванні Рамуальд Зянкевіч (1811–1868), Пётр Якса-Быкоўскі (1823–1889), Мсціслаў Камінскі (1839–1868).

Для барацьбы з каталіцызмам і польскім уплывам пачаў складвацца і праваслаўны гісторыка-этнаграфічны гурток. Магчыма, свой уклад у яго стварэнне ўнёс вядомы гісторык царквы, архімандрый Мікалай (Тураўскі, 1820? – 1881), які ў сярэдзіне 1850-х гадоў быў настояцелем мясцовага Богаяўленскага манастыра. Тады ж пінскі святар Міхаіл Загароўскі збіраў дакументы па гісторыі праваслаўнай царквы на Палессі. У 1852 годзе ў Пінск з Нясвіжа быў пераведзены протаіерэй Васіль Грудніцкі (1820–1903). І ў тым жа годзе прыхаджане Купяціцкай царквы пішучь архіепіскапу Мінскаму і Бабруйскаму Міхаілу прашэнне пра вяртанне з Кіева мясцовай святыні – знакамітага Купяціцкага абраза Божай Маці. Да прашэння былі дададзены дзве даведкі аб гісторыі Купяціцкага манастыра і самога абраза, напісаныя святаром Юсіфам Загароўскім (?–1858) і благачынным Васілём Грудніцкім. Протаіерэй, магчыма, пасля ад'езду архімандрыта Мікалая ўзначаліў пінскі гурток. Айцец Васіль у 1874 годзе ў газеце «Минские Епархиальные Ведомости» апублікаваў цікавую і грунтоўную гісторыю Піншчыны, а таксама «Сказание о Купятичской иконе». Тагачасны прыходскі святар Фелікс Дружылоўскі

(1838? – пасля 1912) апублікаваў у газеце «Из церковной летописи Купятичской Свято-Николаевской церкви». Не адстаюць і іншыя святары: Іаан Акоранка (1819 – ?), які выдаў «Летопись Пинского уезда и благочиния Лещинской Успенской приходской церкви», стваральнік палескай граматыкі Платон Ціхановіч (1838–1922), этнограф і фалькларыст Дзмітрый Булгакоўскі (1843–1918). Да пінскага гуртка можна аднесці гісторыка і мовазнаўца, дырэктара гімназіі Стэфана Куклінскага (1830? – 1891?), які раскапаў курган каля Ляшчынскай царквы, а таксама пінчука, тагачаснага рэдактара «Минских Епархиальных Ведомостей», дзе ў асноўным і друкаваліся сябры гуртка, Мікалая Акоранку (1830 – пасля 1904). У сваіх пошуках аўтара «Пінскай шляхты» я найперш звярнуў увагу на гісторыка і пісьменніка Стэфана Куклінскага, які цікавіўся мясцовымі гаворкамі і фальклорам. Аднак неўзабаве з'явіліся сумненні, бо адзін з вядучых спецыялістаў па гаворках Брэсцка-Пінскага Палесся, вучоны-лінгвіст і гісторык Фёдар Клімчук па асабліва сцяях мовы дакладна выявіў сяло, гаворку якога выкарыстаў аўтар. На жаль, гэта праца яшчэ не публікавалася. Аднак вядомы лінгвіст-дыя-

лектолаг згадзіўся расказаць асноўныя палажэнні яшчэ не апублікаванай сваёй працы.

1. Мова «Пінскай шляхты» – гэта зладжаная сістэма, а не якая-небудзь неўпарадкаваная «сумесь» або стылізацыя.

2. У мове «Пінскай шляхты» найбольш значымі з'яўляюцца два кампаненты:

а) мясцовая брэсцка-пінская гаворка;

б) старажытная ўсходнеславянская (старажытнабеларуская і старажытнаўкраінская) пісьмовая традыцыя, якая часткова захавалася з часоў Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай.

3. Аўтар «Пінскай шляхты», з аднаго боку, валодаў мясцовай брэсцка-пінскай гаворкай, з другога, быў выдатным знаўцам старажытнай усходнеславянскай традыцыі.

Паспрабуем звязіць межы. Асабліва сцяі тэксту паказваюць, што гэта гаворка сучаснага Пінскага раёна. Яшчэ вазьём: мове «Пінскай шляхты» ўласцівая такая рыса, як наяўнасць галоснага ўмляута (графічны «ю») у пэўнай пазіцыі. Ён абазначаны літарай [ю], часам спалучэннем [іо]: вюн (27 разоў), вюнже (3 разы), вюна (2 разы), вюнаж (1 раз), вюны (1 раз), тюлька (12 разоў), тюлькі (4 разы), зубіоў (1 раз), усяго 51 раз. Галосны ўмляют сустракаецца

ў гаворках некалькіх раёнаў Брэсцкай вобласці: Пінскім, Кобрынскім, Камянецкім, Брэсцкім, Іванаўскім, Маларыцкім. Але паколькі аснова мясцовага дыялектнага кампанента мовы «Пінскай шляхты» – гэта гаворкі Пінскага раёна, то мы ўказваем на арэал распаўсюджвання ўмляута ў Пінскім раёне. Ён лакалізуецца на ўсходзе і паўднёвым усходзе ад Пінска. Гэта Барычэвіцкі, Калаўровіцкі, Лемяшэвіцкі, Лапацінскі, Плешчыцкі сельсаветы. Усе яны размешчаны на поўдзень ад Прыпяці. А паўночным фарпостам гэтага арэала з'яўляюцца вёскі Купяцічы і Сушыцкі Гарадзішчанскага сельсавета.

Паспрабуем яшчэ больш звязіць названы арэал. «Пінскую шляхту» спарадзілі не глухія месцы. Жыхары глухіх месцаў «любяць» саромецца сваёй гаворкі, яны з лёгкасцю пераходзяць на гаворку больш прэстыжную. У нашым жа выпадку аўтар «Пінскай шляхты» не саромецца гаворкі, на якой ён піша дадзены твор. Ён ёю ганарыцца. Лічыць гэтую гаворку вартай таго, каб на ёй пісаць высокамастацкі твор. «Пінская шляхта», відавочна, стваралася ў такім населеным пункце, якому ўласцівыя багатыя культурныя традыцыі. З усіх населеных пунктаў названага арэала распаўсюджвання ўмляута ў гаворках Пінскага раёна Купяцічы – паселішча з даволі багатымі культурнымі традыцыямі.

Аўтарам «Пінскай шляхты» мог быць мясцовы пінчук, а мог і выхадзец з іншага рэгіёну. У другім выпадку ён доўга жыў на Піншчыне і засвоіў мясцовую гаворку. Другі варыянт – больш верагодны. Калі звярнуць увагу на мову «Пінскай шляхты», то выяўляецца некалькі непаслядоўнасцяў. Так, умляют звычайна ўжываецца ў закрытых складах і пад націскам. А ў «Пінскай шляхце» выяўлены чатыры выпадкі, калі ўмляют ужыты ў адкрытым складзе і не пад націскам. Гэта дае падставу меркаваць, што аўтар «Пінскай шляхты» пінскай гаворкай валодаў яшчэ недастаткова.

Ілюстрацыя да п'есы «Пінская шляхта»

Хто мог быць на Піншчыне захавальнікам старажытнай усходнеславянскай пісьмовай традыцыі? Канечне, мясцовыя праваслаўныя або уніяцкія святары. Паўстала пытанне: каго пасля меркавання Фёдара Клімчука лічыць аўтарам п'есы? Васіля Грудніцкага і Фелікса Дружылоўскага, якія столькі пісалі пра Купяцічы, або Платона Ціхановіча, які нарадзіўся ў блізкіх Вылазах – палкам шляхецкім паселішчы. Але ўсё ж такі я схіліўся да Платона Ціхановіча як асобы больш вядомай. Аднак занадта свецкі характар «Пінскай шляхты» прымусіў да Платона Ціхановіча ўзяць у сааўтары Стэфана Куклінскага. Пра што напісаў не так даўно ў артыкуле «Дырэктар гімназіі Куклінскі і святар Ціхановіч» у «КГ». У гэтым артыкуле выказаў пажаданне, што трэба новую інфармацыю пра сяброў пінскага гуртка шукаць у Мінску – у Нацыянальным гістарычным архіве. У час адпачынку вырашыў, што гэта трэба зрабіць у першую чаргу самому і паехаў у сталіцу.

У архіве пачаў выпісваць усе справы, у якіх згадваліся прозвішчы сяброў пінскага гуртка. На трэці дзень у рукі трапілі дзве справы, змест якіх, на мой погляд, адказваюць на пытанне аб аўтарстве «Пінскай шляхты». Па-першае, выявілася, што вядомы фалькларыст і пісьменнік Дзмітрый Булгакоўскі быў святаром Купяціцкай царквы (у той час на Палессі праваслаўная царква заахвочвала святароў прапаведаваць на мясцовых гаворках). А па-другое, ён быў непасрэдным удзельнікам двух царкоўных судовых спраў, у якіх можна знайсці шмат агульнага са зместам «Пінскай шляхты». Тым больш у будучым, пасля таго як выракаў святарскага сану, Дзмітрый Булгакоўскі стаў даволі вядомым і пладавітым свецкім пісьменнікам і публіцыстам (у каталозе Расійскай нацыянальнай бібліятэкі 252 пазіцыі яго твораў). Усе мае папярэднія гіпотэзы ў адзін момант сталі памылковымі.

Аляксандр ІЛЬІН,
г. Пінск

(Заканчэнне будзе)

Люты

- 4 – Баразна Лявон (Леанід) Цімафеевіч** (1929, Талач. р-н – 1972), мастак – 80 гадоў з дня нараджэння.
- 4 – Ліс Арсень Сяргеевіч** (1934, Сморгон. р-н), фалькларыст, літаратуразнавец, краязнавец, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1986) – 75 гадоў з дня нараджэння.
- 4 – Музей «Выратаваныя мастацкія каштоўнасці»**, філіял Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея (1989) – 20 гадоў з часу адкрыцця.
- 15 – Васючэнка Пётр Васілевіч** (1959, Полацк), празаік, драматург, крытык, літаратуразнавец – 50 гадоў з дня нараджэння.
- 20 – Турук Фёдар Фёдаравіч** (1889, Навагруд. р-н – 1960), вучоны-гісторык, грамадскі дзеяч, адзін з арганізатараў БДУ – 120 гадоў з дня нараджэння.
- 22 – Байкоў Мікалай Якаўлевіч** (1889 – 1941 ці пасля 1945), мовазнавец, літаратуразнавец, педагог – 120 гадоў з дня нараджэння.
- 24 – Полацкі царкоўны сабор**, сход іерархаў Уніяцкай Царквы на Беларусі і Украіне (у межах Расійскай імперыі), які прыняў рашэнне аб яе далучэнні да Рускай Праваслаўнай Царквы (1839) – 170 гадоў.
- 25 – Дарожны (сапр. Серада) Сяргей Міхайлавіч** (1909, Слонім – 1943), паэт – 100 гадоў з дня нараджэння.
- 27 – Радзівіл Кароль Станіслаў** (мянушка Панае Каханку; 1734, Нясвіж – 1790), дзяржаўны дзеяч ВКЛ, генерал-лейтэнант войска ВКЛ – 275 гадоў з дня нараджэння.
- 28 – Канапацкі Ібрагім Барысавіч** (1949, г.п. Смілавічы – 2005), вучоны-гісторык, вядомы дзеяч нацыянальна-культурнага адраджэння беларускіх татар – 60 гадоў з дня нараджэння.

Каб прагнуцца пасля пажару...

Аналіз статыстычных дадзеных паказвае, што больш за 50 % пажараў з гібеллю людзей адбываецца менавіта ў той момант, калі чалавек спіць. Пазбегнуць пажару можна пры ўстаноўцы аўтаномных пажарных апавяшчальнікаў.

Аўтаномныя пажарныя апавяшчальнікі ўлоўліваюць нават нязначнае задымленне ў памяшканні, і менавіта гэты садзейнічае хуткаму выяўленню ўзгарання. Пры з'яўленні дыму

апавяшчальнікі выдаюць тэнальны гукавы сігнал, які здольны разбудзіць чалавека. АПА зусім не псуе інтэр'еры і сілкуецца ад батарэйкі «Корунд», якая не патрабуе замены на працягу года.

АПА можна ўсталяваць ў дамах і кватэрах, на лецішчах і ў катэджах, гандлёвых павільёнах, гаражах.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС

Для доўгіх зімовых вечароў у нашых продкаў былі свае забаўкі. Прыкладам, такая, цяпер паўзабытая, вясёлая жартаўлівая абрадавая гульня, якую любіла моладзь – Жаныцьба Цярэшкі.

Збіралася поўная хата моладзі – хлопцы і дзяўчаты выбіралі «бацьку» і «маці». А тыя разбіваюць усіх на пары – гэта будучы «дзядулькі» і «бабулькі».

*Бабулька, царыца мая,
Каротка спадніца твая.
На пачы ўсё ляжала –
На спадніцу не наткала.*

«Бацька» дае сігнал, і ўсе пачынаюць бегаць ды лавіць

адно аднаго. «Хто з кім спаймаецца, тая з тым і абдымаецца».

*На двары вяліка сцюжа,
Не бязы, дзядулька, дужа.
Як за табою паганюся,
Тады павалюся.*

А хлопцы «дзядулька» ў адказ:

*Высока арол ляцеў,
Далі мне, каго я хацеў –
Тонкую, высокую,
Крэпка недалёкую.*

Весела было моладзі падчас гульні. Калі заканчвалася беганіна, усе танцавалі. Нехта выконваў ролю старога, хворага гультая:

*Ой, бяда мая, бяда,
Далі мне старога дзядка.
А не скача, не танцуе,
Яму б на печы грэць*

плечы.

Насміхаліся хлопцы і над дзяўчынай «бабулькай»:

*А мая бабулька,
Бабулька як крывулька,
Як тая вутка ідзе
І плячыма трасе.*

Пасля кожных жартаўлівых выказванняў – музычны прайгрыш, дзе кожная пара танцуе польку з рознымі выкрутасамі ў залежнасці ад тэмпераменту і характару «бабулек» і «дзядуллек».

А напрыканцы «цярэшкі» вяртаецца ўсе спявалі такія прыпеўкі:

*Цярэшка валачыцца,
Ды ўжэ ж ён ажаныцца.
А ўзяў дзяўчынку*

прыгожую,

Хоць куды – так гожую.

Усе, развітваючыся, дзякуюць гаспадарам хаты, што пусцілі на ноч пагуляць. Але ж і гаспадарам было прыемна ўгадаць маладыя гады, сваё юнацкае каханне. Яны таксама абдымаюцца і цалуюцца. Музыкі весела граюць, а гаспадары пачынаюць бадзёра танцаваць, як быццам дзесятак гадоў скінуўшы...

Мікола КОТАЎ,
фалькларыст

Жывуць традыцыі

(Танцавальны гурт в. Матэрына Ушацкага раёна)

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

«ЗАПІСКІ АДЗЕЛУ ГУМАНИТАРНЫХ НАВУК»

серыйнае навуковае выданне Інстытута беларускай культуры і Беларускай АН у 1927–1930 гг. У ім друкаваліся матэрыялы па філалогіі, гісторыі, археалогіі, этнаграфіі, мастацтвазнаўстве, справаздачы пра краязнаўчыя экспедыцыі. Сярод значных публікацый – «Да юбілею беларускага кнігадруку» М. Доўнар-Запольскага, «Археалагічныя раскопкі ў акаліцах Мінска ў 1925 годзе» І. Сербавы, «Да пытання аб храналогіі "Малой падарожнай кніжыцы" Скарыны» М. Шчакаціхіна, «Аб прынцыпах і метадах укладання гістарычнага слоўніка беларускай мовы» І. Воўк-Левановіча, «Да характарыстыкі цэнтральна-беларускіх дыялектаў. Гутаркі Асіповіцкага раёна» П. Бузука, «Барысаўскі замак» Дз. Даўгялы і інш.

«ЗАПІСКІ СЕВЕРО-ЗАПАДНОГО ОТДЕЛА РУССКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА»

часопіс, які выдаваўся ў Вільні на рускай мове ў 1910–1914 гг. і павінен быў перадаваць пачаткам Першай сусветнай вайны ўзмацняць русіфікацыю беларускага краю. Але ў

ім намаганнямі многіх сумленных даследчыкаў (Дз. Даўгяла, М. Нікіфароўскі, Е. Раманаў, І. Сербаві і інш.) былі змешчаны цікавыя і грунтоўныя матэрыялы па этнаграфіі, фальклору, геалогіі, археалогіі, гісторыі, геаграфіі Беларусі.

«**ЗАРАНКА**» – ілюстраваны дзіцячы часопіс, што выходзіў у 1927–1931 гг. у Вільні на беларускай мове. Рэдактарам-выдаўцом была Войцік (Зоська Верас – аўтар батанічнага слоўніка на беларускай і некаторых замежных мовах, а таксама публікацый на тэмы гісторыі і культуры, захавальніца шматлікіх дакументаў пра нацыянальны рух на Беларусі ў 1917–1920-я). У часопісе друкаваліся творы заходнебеларускіх пісьмнікаў, пераклады, краязнаўча-пазнавальныя матэрыялы.

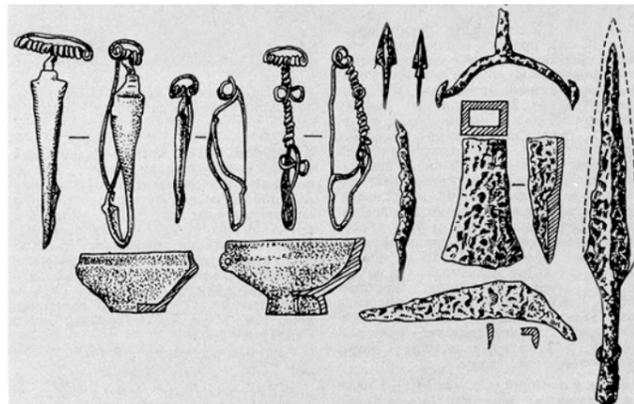
Зарубінецкая культура – археалагічная культура плямён жалезнага веку (канец II тыс. – IV–VI стст. да н.э.), якія ў III–II стст. да н.э. – I–II стст. н.э. жылі на землях Сярэдняга і Верхняга Падняпроўя. Назва паходзіць ад могільніка каля с. Зарубінцы на Кіеўшчыне, адкрытага ў 1899 г. Насельнікі таго перыяду

жылі ў гарадзішчах і неўмацаваных паселішчах у паўзямлянках, жытлах, што абапіраліся на слупы, займаліся земляробствам і жывёлагадоўляй. Пасля іх смерці адбывалася трупаспаленне. Пры раскопках трапляюцца гліняныя посуд, прылады працы і асобныя ўпрыгожанні. Этнічная прыналежнасць носьбітаў зарубінецкай культуры не ўстаноўлена, іх адносяць да балтаў, праславян, нават германцаў.

Заручыны (змовіны) – працяг пасля сватаўства вясельнага абраду, дзе пры сватах і блізкай радні замацоўвалі згоду маладых на шлюб, а іхнія бацькі абмяркоўвалі ўмовы правядзення вяселля (раней дамаўляліся і пра пасаж маладой). Адбы-

валіся праз тыдзень пасля запой – папярэдняй дамовы. На іх ехалі на ўпрыгожаных калёсах ці санях, днём, з музыкай і песнямі, што падкрэслівала важнасць падзеі для маладых і іхніх сем'яў. У некаторых мясцінах яшчэ прысутнічаў побач з заручынамі і абрад агледзін. Усё гэта мела і практычны характар, і несла даніну павагі да традыцый. Пасля заручын вяселле аб'яўлялася афіцыйна і на яго на вызначаны час пачыналі запрашаць гасцей. Калі хтосьці з маладых ці іхніх бацькоў пасля заручын парушаў дамову, адмаўляўся шлюбавання альбо шлюбавання сваё дзіця, то гэта лічылася вялікай ганьбай для ўсяго іх

роду. Іншыя (малады, маладая) маглі пазбягаць радніца з такой ненадзейнай сям'ёй. Апрача гэтага, ад парушальніка дамовы патрабавалі аплаціць невінаватаму боку ўсе выдаткі на вяселле. У наш час заручыны ў традыцыйнай іх форме не праводзяцца, але ў пэўнай ступені і захоўваюцца без сімвалічнай абраднасці, прадугледжваюць знаёмства бацькоў маладых і абмеркаванне долі ўнёска ў затраты на вяселле.

Фібулы, шпора, нож, сякера-кельт, наканечнік кап'я, каса і ляпны посуд зарубінецкай культуры